

SUD-ESTUL TRANSILVANIEI SUB STĂPÂNIREA ROMANĂ

Zoltan Székely

Sud-estul Transilvaniei, implicit teritoriul județului Covasna, situat în valea cursului mijlociu al Oltului și a Pârâului Negru, cuprins de curbura Carpaților Orientali, înainte de cucerirea romană a fost locuit de daci, după cum atestă acest fapt numeroasele așezări și cetăți (ex. Covasna¹, Casin² etc.) ce au fost descoperite în această regiune.

Datele privind viața economică și socială a acestei populații în secolele III -I a. Ch. și secolul I p. Ch. au fost furnizate de diversele materiale arheologice (ceramică, unelte, arme, piese de podoabă și lux etc.) precum și de descoperirile monetare compuse din monede originale și imitații locale geto-dacice. În secolele III-II a. Ch. au circulat monedele grecești, tetradrahme thasiene, emisiunile Macedoniei Prima, drahmele cetăților Dyrrachium și Apollonia. Dintre tezaurele monetare de acest tip sunt cunoscute cele descoperite la Hilib³ și Arcuș⁴ salvate în întregime. Acestea precum și tezaurul de monede de la Gropești⁵ din Moldova arată că prin pasul Oituz trecea un important drum comercial spre Moldova⁶. În afară de acest fapt, aceste tezaure și alte descoperiri arată pătrunderea timpurie a romanității în acest colț al Daciei atât sub raport economic cât și cultural. În tezaurul de la Hilib se aflau atât drahme Dyrrhachium și tetradrahme thasiene cât și un denar republican roman (L. Titurius) emis între anii 89-87 a. Ch. Tezaurul de monede de la Arcuș a avut următoarea componență: 208 drahme Dyrrachium, 3 tetradrahme thasiene și 50 denari republicani romani (cei mai vechi fiind emiși între anii 150-125 a. Ch. (M. Fannius și L. Trebonius, iar cel mai nou în anul 55 a. Ch. - L. Furrius Brocchus).

Circulația emisiunilor monetare ale cetăților ilirice încetează la mijlocul primului deceniu al secolului I a. Ch., iar a celor thasiene în deceniul următor. Locul lor a fost ocupat de denarii romani republicani care se datează în secolul I a. Ch. și în primele decenii ale secolului I p. Ch. Dintre tezaurele monetare romane descoperite în această regiune, două (cele de la Fotoș⁷ și Sfântu Gheorghe⁸) au fost recuperate în întregime. Ambele tezaure conțin monede din secolele II-I a. Ch. La Fotoș șirul denarilor merge până în timpul domniei lui Tiberiu (14-37 p. Ch.). Aceste tezaure monetare precum și celelalte descoperiri izolate arată un contact permanent între daci și romani înainte de cucerire.

Cucerirea sud-estului Transilvaniei, în privința datei și apartenenței ei la Dacia Superior sau la Dacia Inferior, a fost o problemă mult discutată de cercetătorii străini și români. Cercetătorul ungar A. Buday a emis teoria că Dacia a fost cucerită în etape. Într-o primă etapă a căzut sub stăpânirea romană⁹ sud-estul Transilvaniei, construindu-se în această zonă un limes pentru apărarea graniței de est a Transilvaniei. Contribuții importante la clarificarea datei cuceririi și construirii unui "limes" răsăritean în sud-estul Transilvaniei au adus, pe lângă cercetătorii clujeni E. Panaitescu¹⁰, C. Daicoviciu¹¹, M. Macrea¹² și specialiștii Muzeului din Sfântu Gheorghe. În următoarele rezumăm pe scurt rezultatele obținute de această instituție în urma săpăturilor executate în castrale militare romane din regiune în ultimele decenii ale secolului nostru.

Au fost executate săpături în următoarele castrale romane: Comolău¹³, Olteni¹⁴ și Boroșneul Mare¹⁵. Cercetările au furnizat date arheologice importante, pe baza lor fiind făcute unele constatări de ordin cronologic și istoric referitoare la cucerirea și părăsirea regiunii respective de către romani.

La Olteni data construirii castrului, în afara turnurilor de la porți cu fronton ieșit în afară, este determinată și de o monedă de bronz a împăratului Traian, găsită într-o baracă militară. Moneda păstra luciul tiparului, deci nu a fost folosită. Această monedă, care nu a fost în circulație, dovedește că respectivul castru a fost construit în timpul lui Traian. Construirea castrului de la Boroșneul Mare, tot în timpul lui Traian, este dovedită de o piatră cu inscripție, găsită fragmentar în colțul zidului sud-estic al castrului. Piatra cu inscripție (baza unui monument al împăratului Aelius Hadrianus, 117-138 p. Ch., numit Traianus Hadrianus) probabil că a fost făcută prin anul 118 p. Ch. cu ocazia "venirii lui Hadrianus în Dacia".

Monumentul a fost ridicat de Egnatius (praenomenul și cognomenul sunt necunoscute), comandantul trupei de călăreți, Ala I Lat (obicorum), care a construit castrul. Această unitate de călăreți, formată din latobici, o populație celtică din colțul sud-vestic al Pannoniei Superior, este necunoscută în Dacia și este importantă pentru istoria militară a Daciei. Pe baza cărămidilor ștampilate găsite, succesiunea cronologică a celorlalte unități militare care au staționat în castrul de la Boroșneul Mare este următoarea: cohors III Gallorum, venită înainte sau după războiul marcoman, cohors I Bracaraugustanorum, unitate militară care de la începutul stăpânirii romane este atestată la Brețcu și ala I Palmyrenorum, recrutată din palmyreni. Această ultimă unitate militară a rămas la Boroșneul Mare până la părăsirea provinciei de către armată și administrația romană.

La Olteni castrul a fost construit de unitatea C /cohors/ IIII BE/ssorum/ sau BET/avorum/ conform ștampilei cărămidizilor din care a fost făcut un mormânt descoperit în afara zidului castrului¹⁶.

După cunoștințele noastre actuale această unitate a rămas la Olteni până la abandonarea castrului.

La Comolău castrul mic care a supravegheat drumul militar spre Brețcu, a fost construit de o unitate care a avut și cavalerie, cohors I Hispanorum veterana quingenaria equitata, ce a rămas până la părăsirea castrului.

Aceeași unitate militară este atestată și la castrul de la Brețcu, împreună cu o altă trupă de pedestrași, cohors I Bracaraugustanorum, care a fost constructoarea castrului. Cărămizile ștampilate ale acestor unități găsite împreună în castrul de la Brețcu și în interiorul unui turn de pază din Pasul Oituzului (la confluența pâraielor Oituz și Tulgheș) dovedesc faptul că unitatea cohors I Hispanorum a luat parte la construirea castrului și a liniei de apărare (limes) în această parte a Daciei.

Datele de mai sus confirmă faptul că sud-estul Transilvaniei a fost cucerit de romani în timpul lui Traian, între anii 106 și 118, regiunea aparținând din punct de vedere administrativ de Moesia Inferior. În acest timp au fost construite castelele din piatră și linia de apărare formată din lagăre și din turnuri de pază. După anul 118 sud-estul Transilvaniei a făcut parte, împreună cu Oltenia de la est de Jiu, din provincia Dacia Inferior, fiind în același timp un cap de pod spre Moldova, în care se aflau pe atunci dacii liberi (carpii).

Părăsirea acestei regiuni de către armata și administrația romană a avut loc la mijlocul secolului al III-lea p. Ch., după cum arată ultimele monede găsite în castelele din zonă. Evenimentul s-a produs sub domnia împăratului Gallienus (254-268), iar ultimele monede aparțin lui Philippus I (pater Arabs, 244-269). Castelele au fost incendiate în urma atacurilor carpilor, aliați cu goții stabiliți în acest timp în Moldova (Izvoare). După retragerea armatei și autorităților civile romane, în sud-estul Transilvaniei, ca de altfel și în restul Daciei intracarpatică, au intrat și s-au așezat comunități de daci liberi (carpi) și mai târziu de goți. După unele opinii, goții au pătruns în Transilvania cel mai devreme după 332, când au fost învinși la sud de Carpați de Constantin cel Mare; potrivit acestor opinii fenomenul ar fi avut

loc după 376, goții fiind dislocați de huni din ținuturile extracarpatiche. În sud-estul Transilvaniei, ca și în restul Daciei, noii veniți (carpi, goți) s-au așezat alături de autohtonii daco-romani, care constituiau majoritatea populației. Așezările din Valea Oltului (Sfântu Gheorghe) și din Valea Râului Negru (Reci și Cernat), tezaurul monetar de la Cernat (secolul IV), ca și alte descoperiri, dovedesc aceste realități istorice. În depozitul monetar de la Cernat cea mai veche monedă aparține lui Gallius (ANT 2,87 g; 16,8 mm, HCC, IV, p. 43 nr. 54 sau 55, Roma, anii 258; RIC, V, I, p. 144, nr. 160-A, F sau K - Roma nedată). Există un hiatus de aproximativ 100 de ani până la următoarele monede care sunt din vremea împăratului Constantinus II (323-361; RIC, VII, p. 529, nr. 223, anii 336-7; AE 1,06 g, 152 mm, Tip VICTORIAE DD AVGG Q NN anii 347-8, S(?) și a lui Constantin Gallus (351-354, AE 2,05 g; 18,6 mm). Monedele din locuințele așezărilor de la Sfântu Gheorghe și Recii precum și monedele descoperite izolat aparțin, și ele, împăratului Constantinus II. Aceste descoperiri monetare dovedesc că circulația monedelor romane încetează în această regiune după pătrunderea carpilor și goților. Descoperirea unor vase gotice în castrul de la Comolău¹⁷ argumentează ipoteza că goții s-au stabilit și în castrul roman părăsit.

În concluzie, se poate constata că sud-estul Transilvaniei a fost cucerit de romani în cursul celui de-al doilea război dacic al lui Traian, tot în acest timp căzând și cetățile dacice de la Casin și de la Covasna (în aceasta din urmă a fost găsită o monedă de bronz a lui Hadrian¹⁸).

Dacă în trecut s-a susținut de către unii istorici că sud-estul Transilvaniei a aparținut Daciei Superior¹⁹, astăzi se cunoaște faptul că - susnumita regiune a aparținut în fapt Daciei Inferior. Încă savantul german Rittaling, considera, pe baza faptului că din castrul acestei regiuni lipsesc cărămizile ștampilate ale legiunii a XIII-a Gemina, că sud-estul Transilvaniei făcea parte din provincia Dacia Inferior²⁰. Teoria a fost acceptată de istoriografia română contemporană²¹. Cohors I Hispanorum și cohors I Bracaraugustanorum sunt venite din Moesia Inferior și după cucerire au avut garnizoana la Comolău, Brețcu și Boroșneul Mare; în afară de acestea au staționat și alte unități venite din alte regiuni - astfel a fost ala I Palmyrenorum din Pannonia Superior - și altele încă neatestatate în Dacia. Credem că această problemă poate fi în continuare deschisă discuțiilor.

NOTE

1. Z. Szekely, în *SCIV* 2, 1972, p. 201-214.
2. Idem, *Cetatea dacică din valea Casinului*, Muzeul județean Brașov, 1979-80, p. 23-34.
3. Idem, *Tezaurul Monetar de la Hilib, jud. Covasna*, CN III, București, 1980, p. 2-10.
4. Nu este publicat.
5. B. Mitrea, *Monedele orașelor Dyrrhachium și Apollonia în Moldova*, SCN, 11, 1958, p. 27-94.
6. Ibidem, p. 89.
7. B. Mitrea și Z. Szekely, *Tezaurul monetar de la Fotoș*, în *Materiale* 11, 1956, p. 645-683.
8. Z. Szekely, *Un tezaur de monede republicane romane găsit la Sfântu Gheorghe (jud. Covasna)*, SCN, IV, 1968, p. 263-272.
9. A. Buday, în *Dolgozatok-Travaux* III (1912), p. 89, VII (1916), p. 9, *Dolgozatok* 3 (1927), p. 127-128.
10. Em. Panaitescu, *Les limes dacique, nouvelles fouilles et nouveaux résultats*, *Bulletin de la Section Historiques*, t. XV, 1929, p. 76-77.
11. C. Daicoviciu, *Siebenbürgen in Altertum*, 1943, p. 83-84, 88; în *SCIV*, I, 1950, p. 115-122.
12. M. Macrea, în *SCIV*, I, 11, 1951, p. 285-296.

13. Z. Székely, *A komolloi erődített római tábor, ETI-SZNM*, Kolossvár, 1943, 1-35, Pl. I-XIV.
14. Idem, *Castrul roman de la Olteni, Aluta*, 1980, p. 55-75; Idem, *ArhMold*, XVI, 1993, 279-282.
15. Idem, *Noi descoperiri din epoca romană din sud-estul Transilvaniei, SCIVA*, 26, nr. 3, București, 1975, p. 343-351.
16. Idem, *Descoperiri epigrafice și arheologice pe granița de est a Daciei Romane, ArhMold*, V, 1967, p. 138-141.
17. Idem, *A komolloi ... Pl. XII, 1; XIII, 14-16*.
18. Idem, *Cetatea dacică de la Covasna ...* p. 212; *Noi descoperiri din epoca romană din sud-estul Transilvaniei ...*, p. 346.
19. D. Tudor, *Granița de nord-est a Daciei Inferioare*, Extras din Revista Istorică Română, v. XIV, Fasc. 11, București, 1944, p. 159-164.
20. Ritterling, s.v. legio (XIII Gemina), în *RE*, XII, col. 1719 sq. și note.
21. *Istoria României*, I, 1960, p. 355.

LE SUD-EST DE LA TRANSYLVANIE SOUS LA DOMINATION ROMAINE (Resume)

L'auteur présente les nouvelles fouilles et nouveaux résultats obtenus au cours de la deuxième moitié de notre siècle par le Musée de Sf. Gheorghe concernant l'histoire de distout Covasna pendant la domination des romains. On a constaté, que tous les camps romains, qui se trouvent dans cette région étaient construits à l'époque de l'empereur Traian après la conquête de la Dacie. On a mis au jour les camps à Comolău a Olteni et à Boroșneul Mare. Dans le camp de Boroșneul Mare on a trouvé une inscription, dédicace en l'honneur de l'empereur Hadrian avec le nom du corps de troupe, Ala Latobicorum, qui a fait graver l'inscription, jusqu'à présente unité inconnue en /dans l'histoire militaire de la/ Dacie. On a mis au jour dans la cel d'Oituz une tour (burgus) construite par les corps de troupe coh. I. Hispanorum et coh. I Bracarugustanorum. Le camp d'Olteni, selon les briques à l'inscription avec les lettres CIIII BE trouvées dans une tombe découverte à l'extérieur de camp, était construit par la cohors IIII Betavorum.

La mission des camps était de défendre les cols de Tușnad, d'Oituz et de Buzău et les fermer aux invasions.

Ce l'œuvre de défense était abandonnée pendant le temps de l'empereur Gallienus vers le milieu du IIIe siècle et à l'époque s'établissent dans cette région le goelux.